Коли сонце зачервоніє на сході, а сусідський найголосистіший півень вдесяте прокричить сердито своє кукуріку, отоді й просинається Тирлик.

Хто його так прозвав, хоч убийте — не знаю. Дітей же на хуторі, окрім нього, немає. А дорослим мов і не личило дратувати малого. Але так воно було: усі звали його лише Тирликом.

Може, прозвали його отак ще тоді, як він був зовсім маленьким і не вимовляв літери "р". І хоч він давно уже освоїв цю капосну літеру — вона в нього лунка та розкотиста, як у Полкана, коли того дуже розсердити, й але так і лишився Тирликом.

Тирлик то й Тирлик, можна зникнути до всякого прізвиська, коли тебе ним не дратують, і він уже й не пам'ятав, як його звати по-справжньому, — озивався тільки на Тирлика.

То ж Тирлик, проснувишсь, ще трохи покліпав очима, а потім став сповзати з ліжка. Ліжко таке широчене, що Тирлик може спати на ньому і вздовж, і впоперек, а коли злазить, то довго ловить ногами долівку. І тоді полотняна сорочка його задирається мало не на плечі. Колись на цьому ліжкові спали Тирликові батьки, тепер же вони сплять десь у місті. Колись у цій кімнаті було повно людей, тепер же в ній один Тирлик. Та ще хіба численні фото на стінах: дядьків і тіток, двоюрідних братів і сестер, але йому байдуже до них, бо давно вже вивчив їх напам'ять, і тому тепер навіть не дивиться на них, а починає заклопотано зодягатися.

Найбільше мороки з штаньми. І не так із штаньми, як із шлейками. Хутірський кравець дід Матвій, з отакенним більмом на правому оці, чи то зовсім був осліп, коли пришивав шлейки, чи захотів покепкувати з малого, тільки ушив їх задом наперед, і тепер Тирлик мусить щоразу закидати руки за спину та ловити непокірливі ґудзики. Морока

страшенна, особливо коли Тирлик переспить і йому ґвалт треба по-швидше надвір, а ґудзик наче навмисне випручується з рук.

— Нічого, козаче, привчайся штани задом наперед носити — на старість буде, як знахідка! — сміявся дідуньо.

Тирликові отой сміх — ніж гострий у серце. Він супив білі брови, блискав сердито очима:

— Ви, дідуньо, старі, а розуму, як у дитини!

Дідуньо ще дужче сміявся, бабуня ж била руками об поли:

— То ти отак на рідного діда?! Ану, де віник?..

Та до віника не доходило: дід завжди заступався за онука:

— Ти сама в тому винна, стара!

— Оце! — дивувалась бабуня. А в чім моя провина?

— Бо ти сама отак мені кажеш, а воно й переймає…

Сьогодні Тирлик не перележав, тож мав час упоратись із ґудзиками. Прилаштувавши шлейки, вибіг у сусідню кімнату. Тут стояла величезна, на півхати, піч, від неї завжди смачно пахло, особливо, коли Тирлик вбігав знадвору голодний. До печі тулилося широке дерев'яне ліжко, з горою білих, мов аж надутих, подушок такі були вони пухкі та повні. Біля вікна — стіл, коло дверей — умивальник.

Тирлик підійшов до вмивальника, трохи постояв перед тим, як умиватись. Умиватися йому не хотілося, вода ж бо холодна і мокра, а обличчя ще гаряче зі сну. Та бабуня одразу дізнається, умився Тирлик чи

ні, це були якісь незбагненні чари, що ними володіла бабуня. І Тирлик, скрушно зітхнувши, урешті простягнув до вмивальника руки. Він тільки міцніше заплющив очі, щоб не бачити воду, та швиденько потім ухопив довгий рушник.

На столі вже на нього чекав кухоль із молоком, скибка білого хліба. Тирлик похапцем випив молоко, а хлібом не став заїдати, хліб можна з'їсти пізніше, надворі. Сховавши скибку поглибше за пазуху, поспішив геть із хати.

На порозі він зустрічається із сонцем. Воно висить так близько, що Тирликові тільки руку простягнути — і він діткнеться до нього, але він руки не простяга, бо вже знає, що сонце страшенно гаряче, як розжарена сковорода. Тирлик тільки дивиться на сонце, а воно обливає його таким ясним, таким свіжим промінням, що йому

стає лоскітно. Він поводить плечима і, затуливши долонями очі, сміється.

Згодом потихеньку розводить пальці, крадькома стежить за сонцем, чи не сховалося. Та сонце висне на тому ж самому місці і так же весело світить, і пальці у Тирлика теж починають рожево світитися, і сонячні Зайчики борсаються поміж ними, проскакують то в одне око, то в друге. Тирлик сміється ще дужче, йому конче треба з кимось поділитися своєю радістю.

— Бабуню! — гукає Тирлик, усе ще тримаючи на очах долоні. — Бабуню..

Бабуня не озивається. Тоді Тирлик пригадує, що бабуня погнала Машку в череду, а дідуньо давно вже на роботі. Він опускає руки й дивиться у двір.

Двір широкий, просторий і весь заріс шпоришем. Шпориш такий густий та пружний, що можна скільки завгодно качатися, а він і не примнеться. Зараз шпориш мокрий, аж чорний, а зверху по ньому мов сипонув хто вогнем. І хоч Тирлик знає, що то роса. Однак йому зараз здається, що то й справді вогонь: такий він живий та яскравий.

Але годі вистоювати, за простій гроші не платять, тим більше, що на Тирлика чекає робота. Він має сьогодні зорати шмат он того поля, що в кінці двору, біля колодязя. Тирлик сходить із ґанку і прямує до трактора.

Трактор — величезний жовтяк-огірок — уже чекає на нього. Ще вчора Тирлик змастив його олією, залив гасом і тепер лишилося тільки завести. Та знайти причіплювача, який таке вже ледащо, що де на нього сядеш, там і злізеш. Спить, мабуть, і досі, вигріва свої боки на сонці.

— Васько! — гука Тирлик щосили. — Васько!

Васька ні слуху ні духу. Хоча Тирлик може заприсягнутися, що він його чує.

— Ну, зажди ж! — каже погрозливо Тирлик і вируша на пошуки. Так і є — спить! Згорнувся в клубок, удає, що нічого не бачить і не чує.

— Ти що ж собі думаєш?! — кричить до нього Тирлик. — Я за тебе робитиму?

Васько неохоче розплющує очі. Витяга спершу одну лапу, потім другу, вигинається в спині, позіха, розкриваючи невеликого червоного рота. Рот геть усіяний гострими зубами, таких Тирликові й не снилось, але він не став зараз заглядати та пробувати їх пальцями: ніколи.

— Ану до роботи!

Без церемоній хапає Васька за холку, несе до трактора Васько такий важкий, що Тирлик аж перегинається набік, а він навіть не пробує вирватись: заплющив очі й знову спить.

— Ставай на місце! — каже засапано Тирлик і ставить причіплювача позаду трактора. Щоб той не втік, мусить однією рукою весь час тримати його за хопку, а другою справлятись із машиною. Васько невдоволено мружить очі, неохоче переступає лапами, і Тирлик майже силоміць цупить його за плугом.

— Дррр… Дррр… Василю, та чи тобі повилазило?! Глибше, глибше давай…

Васько нявчить, починa опиратись, дугою вигинаючи спину.

— Ось оштрафую на сто трудоднів! — вдається до погрози Тирлик.

Скільки це — сто — Тирлик поки що не знає. Але вживає цю цифру щоразу: так вона йому подобається. Кругла, вагома: як скаже, то наче сокирою цокне: сто!

— Дррр… Дррр… Васько, не дрімай: бригадир ондечки!

Васько врешті не витримує; востаннє нявкнувши, виривається од Тирлика. Весь наїжачений, хвіст догори — пошпарив, як навіжений.

— Перекур, — оголошує Тирлик і вимикає мотор… Дооравши колгоспне поле, Тирлик задумуєгься: що робити далі? Кидати трактора неохота, він же он як гуркоче, а робити тут уже нічого. І тоді Тирлик пригадує, як баба Вустя ще весною просила трактористів зорати їй город. Тож він знову сідає на трактора і рушає до баби.

— Бабо, тов, бабо? — гукає він бабу Вустю. Так що вам зробити?

Появляється баба Вустя, і Тирлик хоч-не-хоч мусить роздвоїтись: говорить то за трактора, то за бабу.

— Город зори, синку! — кланяється сам собі Тирлик. — Стара стала, немічна, лопата з рук валиться…

— А горюче маєте? — переходить Тирлик на бас.

— Маю, синку, маю, — відповіла тонким бабиним голосом. — І горюче і до горючого…

— Тоді, де вже вас подінеш, зорю… Підкинете трояка — до обіду і впораюсь…

Тирлик-тракторист руша на город, а Тирлик-баба Вустя плює йому вслід і тихо дається:

— Щоб ти кров свою так пив, ідол клятий! Управи на тебе немає…

Упоравшись і на бабиному, Тирпик врешті одводить трактор на місце: на сьогодні досить. Тим більше, що на носі свято, а Тирлик мусить підготуватися до нього. Щоб умитись, одягнутися у святкове та ще й прибрати у клубі. Бо він уже не тракторист, а завідуючий клубом, і не на хуторі, а в селі, куди хуторяни ходять на свята Тирлик лаштує високу трибуну, розставляє лавки. Лавки поки що порожні, та слухняна Тирликова уява враз заповняє їх людом. Сам же Тирлик, як і годиться, на трибуні: він уже не завідуючий клубом, а промовець із району, оратель, як кажуть на хуторі.

— Товариші! — кричить щосили Тирлик; усі промовні чомусь кричать. — Від імені й по порученію.. — І вже зовсім з іншою: — Хай живе і пасеться…

Останню фразу Тирлик чув од діда Данила, який, підносячи чарку до рота, неодмінно приказував: "То ж хай живе і пасеться". А решту виніс з отих свят, коли сидів у першім ряду і, розтуливши рота, уважно слухав промовців.

Промова закінчена. Тирлик, сам собі аплодуючи, злазить із трибуни. Люди вже рушають із клубу, і він біжить поперед них, щоб устигнути до отого-он високою стовпа з нап'ятими дротами.

Бо Тирлик уже репродуктор. Звисає із стовпа головою донизу, грає бадьорого марша.

— Трум-ба-тум-ба-тумі.. Трум-ба-тум-ба-тумі.. — ллється з Тирлика

Під оту музику й розходяться хто куди люди. Хто пройтися селом, хто до сільмагу, а хто й просто додому, за стіл, бо не гріх же в такий день чимось і горло змочити. Але Тирлика вже серед того люду нема. Тирликові уже не до свята: Тирлик ховає діда Петра, який помер позаминулою тижня. Помер, як у воду впав: ходив, ходив і звалився.

— Не знаєш, коли тебе Бог і покличе, — журилась бабуня. — Ходиш, бродиш, щось затіваєш, а Бог до тебе вже пальцем киває.

— Бабуню, а куди Бог кличе? — запитав тоді Тирлик. — На роботу?

У Тирликовій уяві Бог схожий на їхнього бригадира: ні світні зоря підходить до хати та й гукає, щоб ішли на роботу. Тирлик проводжає діда Петра до невідомого Бога.

Одламав паличку, з товщого кінця приліпив трохи прядива, — точнісінький дід Петро, як лежав у труні. Замість труни в Тирлика дощечка. Він кладе її на долоню і обережно несе до глибокої ямки, старанно викопаної ножем, — там кладовище. Іде Тирлик поважки, вид у нього засмучений, голова опущена. Іде і співає:

Ви жертвою пали в борьбе роковой…

Що далі співати, Тирлик не знає: не запам’ятав. Та воно і недиво: адже жалісну пісню оцю співали на хуторі вперше — на похоронах діда Петра. До того баби виводили "со святими", та бригадир наказав:

— Щоб я цього дурману більше не чув! До Місяця дістали,скоро й на Марс полетять, а ви — "со святими"!

Співали перші чотири рядки. Що далі співати, не знав до ладу й сам бригадир, тож вирішив, що вистачить для першого разу й цього…

Опустивши труну на дно ями, Тирлик набрав трохи в долоню землі, кинув донизу, а тоді став закопувати. Так запорався, щой не помітив, як повернулася бабуня.

— А що це ти робиш?

Тирлик задира до бабуні серйозне обличчя, під носом у нього брудна смуга: піт витирав, а руки ж у землі.

— Кого ти тут закопав? — помічає бабуня свіжий горбочок.

Тирлик мовчить. Щось йому підказує, що краще не казати бабуні, хто тут похований.

— Мишу?.. А, мо’, пацюка?..

—Діда Петра! —не витримує щиро обурений Тирлик; став би він возитись з якоюсь там мишею!

Бабуня вражено одступає назад, а тоді починає вичитуватьТирликові:

—Ти що ж це, безбожнику, вигадав: мертвого непокоїти! Та тобі й руки покрутить!.. От зажди: прийде дід Петро з того світу, він тебе запита, навіщо ти його кісточки непокоїв! Він тобі дасть!..

— Не прийде! — шпарко заперечує Тирлик, а в очах уже переляк. Одступа, одступає од горбика, бо йому вже й насправді здається, що лежить там не паличка, а живий дід Петро, і він тепер боятиметься мимо й проходити. Надто увечері, коли вже стемніє.

— Ходімо вже, грішнику, снідати, — каже тим часом бабуня. — Молоко пив?

— Пив…

— Хліб з’їв?

Лише зараз згадує Тирлик про хліб, що й досі за пазухою. За-поравшись, забув і з’їсти.

— От не будеш їсти хліба, то й не ростимеш! — сердиться бабуня. — Отаким недомірком і помреш!..

Тирлик страх не любить, коли йому нагадують про смерть.Тирлик твердо переконаний, що він не помре ніколи: житиме вічно. Однак йому не хочеться весь час ходити недомірком, тому вінобіцяє бабуні:

— Я вже їстиму хліб!

— Їстимеш, їстимеш! — бурчить бабуня. — Біжи краще вмивайся та сідай-но до столу…

Після сніданку Тирлик знову поспішає з хати. Хоч день ледь почався і здається йому безконечним, але Тирлик не хоче взівати свого ні

хвилини. Тим більше, що тепер, аж до обіду, він сам собі пан. Іде до воріт, на вулицю. Полкан скавучить, гребе передніми лапами землю, вимахує щосили хвостом: запрошує Тирлика в гості.

— Потім пограємось, мені зараз ніколи, — відповідає йому Тирлик, і Полкан, гавкнувши двічі, замовкає.

Кладе голову на лапи, благально дивиться на Тирлика. Тирлик розуміє, що Полкан теж рветься на вулицю, але цього якраз і не можна.

—Якби ти не був такий дурний та не ганяв курей, я тебе й одпустив би. А так знаєш, що мені од бабуні буде?

Полкан, певно, знає: більше не проситься. І Тирлик виходитьурешті на вулицю. Такої широкої, такої просторої вулиці нема більше ніде. Зелена-зелена, колія ледь набита — суцільна трава. По праву руку — тини, й по ліву — тини, а за тинами яблуні, вишні та груші, а за тинами широкі двори із хатами: десяток дворів —Тирликові більше й не треба.

Тут живуть лише діди та баби, по двійко на хату, а то й по одному, і Тирлик твердо переконаний, що, скільки хутір стоїть, у ньому завжди жили тільки діди та баби, а з дітей лише він один —Тирлик. Коли ж на хуторі й появлявся хтось молодший, то це був не хуторянин, а з отого села, куди вони ходили на свята. Тирлик уже звик до того, що він один, один на весь хутір, на всю оцю вулицю, яка аж проситься поганяти по ній у квача, погратись у піжмурки.

Та ганятися нема за ким, ховатись ні од кого, і Тирлик поважки йде попід тином. Була, щоправда, минулого року в їхньому хуторі дівчинка.Появилась серед літа, така гарненька й чистенька, така вся в рожевому, що Тирлик як уп’ялився в неї, так і не міг одірватись. Дівчинка виявилась зовсім не гордою, Тирликові он як було з нею весело, він щоразу підхоплювавсь удосвіта, боячись, що заспить і дівчинка без нього вийде на вулицю. Та одного разу бабуня сказала,

щоб він збирався проводжати Любу, бо незабаром за нею приїдуть батьки. Тирлик одразу ж насупився, наставив на бабуню лоба:

— Я її не пущу!

— Як то не пустиш?

— Не пущу! — уже мало не плакав Тирлик.

— Хіба що женишся? —утрутився в суперечку дідуньо. — От, став, сину, хату та й засилай старостів до Любки… Отоді вона вжене поїде нікуди…

— І женюся!

— Тільки де ж ти лісу на хату дістанеш? — зажурився дідуньо. — Хіба що бригадира добре попросиш…

Тирлик і тут не вагався: бригадира, дядька Василя, знав добре і не боявся ніскілечки. Упіймав бригадира біля корівника та одразу й до діла:

— Дайте лісу на хату!

— На яку тобі хату?

— На мою… Буду женитися…

У дядька Василя аж щелепа одвисла донизу. Але Тирлик такий зараз рішучий, що й бригадир урешті дошевкав: розмова нена жарт, а всерйоз.

— Кого ж ти збираєшся брати?

— Любу.

—Любу?.. Оту, що з міста приїхала?..

Тирлик тільки головою кивнув.

—Добра дівка, нічого не скажеш, —похвалив бригадир. —Таку і я б узяв, аби не був уже жонатий… Буде тобі хазяйка в хаті, буде й нам доярка на фермі…

— Так дасте лісу? — нетерпляче каже Тирлик.

— Доведеться вже дати… Як на таке діло не дати!.. На весілля покличеш?

— Покличу.

Тирлик уже й не став розмовляти із бригадиром: зірвався, помчав пошвидше додому. Ходив потім із дідуньом по двору, вибирав місце під хату, а бабуня чомусь сердилась: кричала на дідуня, щоб не морочив малому голову. Лісу не привезли, хоч Тирлик і не одходив весь день од воріт. Обдурив його бригадир дядько Василь. Так і не вигоріло весілля в Тирлика. Люба чекала, чекала сватів та й поїхала, незасватана, у місто. А Тирлик знову лишився один…

Ось він іде непоквапки хутором, загляда то в один двір, то в другий, заглядає не боязко, не з острахом. Тирлик на хуторі —бажаний гість. У кожній хаті для нього одчинені двері. І хутірськівсі котьки, полкани, рябки не рвуть ланцюги, забачивши Тирлика, не гавкають люто на нього, а вимахують привітно хвостами.

Бабу Химку Тирлик побачив одразу: до неї ж, власне, і йшов.Вона полола саме на городі. Баба Химка сухенька, маленька, а очівеликі й добрі. Тирлик її дуже любить, майже так, як бабуню. Сапа баба Химка

картоплю і щось тихенько приказує. Вона завжди отак розмовля сама із собою. Може, од того, що давно уже живе самотиною. Тирликові її видно всю: од вилинялої хустки до старенької, у латках, спідниці. В баби Химки тин низенький, не те що в інших, так, аби видно було, що це таки тин. Тирликові по груди.

— Бог в поміч! — вітається Тирлик.

Баба, мабуть, не чує. Поле, аж сапка миготить.

— Бабо, Бог в поміч!

— О Господи! — аж підскочила баба. — Цур тобі, отак налякав!

— А що ж ви не озиваєтесь? Я здороваюсь, здороваюсь, а виначе оглухли…

— Ото ж, мабуть, запоралась та й не почула, — виправдовується вже баба Химка. — Та чого ж ти, заходь!

Тирлик не проханий: іде до перелазу. Міг би й прямо через тин, але через тини тільки собаки стрибають. Підходить до баби, статечно питає:

— А що це ви, бабо, робите?

— Картоплю підгортаю. Бач, уже цвіте. Як дасть Бог дощик, то й буду з картоплею.

Баба Химка сперлась на сапку, дивиться на Тирлика. Великі очі її ясніють од приязного усміху, маленькі поморщені губи стуляються двома добрими складочками.

— А що тобі, Тирлику, сю ніч снилося? — баба Химка страх любить розпитувати про сни й потім тлумачити їх.

Тирлик тужиться, тужиться —не може пригадати нічого. Однак розчаровувати бабу не хочеться, тому він каже перше, що спадаєв голову:

— Снилася риба, — і, щоб баба Химка повірила, розводить якомога ширше руками: — Отака!

— Риба — то гроші, — каже весело баба. — Бути тобі, Тирлику, при великих грошах. Тирлик уже й сам вірить у щойно вигаданий сон: так йому захотілося грошей. Він би тоді накупив ласощів повнісіньку хату.

— Як там, бабо, вівця? — запитує врешті Тирлик, за чим, власне, й зайшов.

— Вівця? — перепитує баба. — Та нівроку — пасеться.

— Ще не окотилась?

— Ще, сину. Та ти не бійся: окотиться — одразу дам тобі знати.

— А я й не боюсь, — відповіда незалежно Тирлик.

Робити більш йому нічого і, хоч баба Химка просить побути ще коло неї, він каже, що в нього нема на це часу.

— Куди ж це ти так поспішаєш?

— По бузинину… На пукавку…

— А ніж у тебе є?

— Ось! Тирлик простяга вперед руку, розтуляє долоню. Там лежить невеликий складаний ножик, мокрий од поту.

Ножик цей привезла йому мамка, коли провідувала весною. Тирлик із ним нерозстається ані на хвилину. Спати лягає — хова під подушку, їсти сіда — кладе перед собою на стіл. Так він йому до серця припав.

— Оце ніж, так ніж! —удає, що вперше бачить той подарунок, баба Химка. — Та, видать, і дорогий же?.. Гляди ж не посій!

—Не бійтесь, не посію, —обіцяє Тирлик. Міцніше затиснувши ножика, йде врешті од баби. Йде трохи розчарований; думав, що вівця вже окотилась. Адже баба Химка пообіцяла подарувати йому ягнятко. Тирлик уже й кошару побудував, лишилося тільки діждатись ягняти.

— Ти чого не котишся? — запитує Тирлик вівцю, що пасеться під тином. І додає, точнісінько так, як бабуня:

— Гляди мені,спробуй тільки не окотитись!..

Вівця одривається од паші, задирає до Тирлика гостру морду. Очі в неї круглі, безтямні, якісь аж дурні. І Тирлик не може сказати, зрозуміла вона його чи ні. Іще раз насварившись на неї, він виходить урешті на вулицю.

— Тирлику!.. Тирлику!.. Нетерплячий той голос лунає над самісіньким вухом, але Тирлик вдає, що не чує. Він аж ходи наддав, щоб швидше проскочити мимо, та голос не одстає ні на крок:

— Тирлику!.. Гов, Тирлику!..

— Чого вам? — зупиняється врешті Тирлик.

— А де твоє: будь здоров? Із кашею з’їв?

— Здрастуйте! — буркає Тирлик. Не "добридень", не "доброго здоров’я", а — "здрастуйте", коли він вітається знехотя.

— Ото ж то й воно, що здрастуйте!.. Куди це ти нарихтувався?

— По пукавку, — затискає ножика Тирлик.

— На полювання?.. Так іще ж не сезон. Упіймають — ружжо одберуть, ще й оштрафують…

Тирлик ще більше супиться: от, почалося! Дід Остап завжди так: перестріне та й ну насміхатися! Або ще й гірше —дратує. Бабуня колись його аж лаяла: зв’язався старий із малим, розуму зовсім немає! Це тоді, коли дід Остап довів Тирлика до плачу: переконував, що він не хлопець, а дівчина. Тирлик, звісно, у рев: хлопець я, хлопець! — та до бабуні…

— А зайди-но до мене!

— Не зайду.

— А то чому?

— Бо ви дратуватися будете.

— От хрест святий — не буду!.. Зайди — медом пригощу…

При одній лише згадці про мед рішучість Тирликова м’якне, як віск. Мед він дуже любить, ласував би день і ніч —"медяник" —каже про нього бабуня.

—Такого ти ще й не куштував, —спокушає тим часом дід Остап. — Щільниковий…

— А дратуватися будете?

— Сказав же — не буду!.. Перехрещуся — хочеш?..

Тирлик урешті зводить очі на голос. Дід Остап завис на воротях, весело киває червоним обличчям. Він геть лисий, і голова у нього так блищить, наче він її щодня мастить олією. Ніс у діда Остапа великий та довгий, на кінчику червоний, аж синій."Від горілки", — кажуть на хуторі, хоч давно уже його не бачили п’яним: він захопився бджільництвом, а бджоли не переносять горілчаного духу. Іще подейкують, що дід Остап — характерник. Лікує одному йому відомими травами, збира їх опівночі в лісі. А то й може наврочити — наслати хворобу чи перекинутись у вовка. Побачивши, що Тирлик повернув до воріт, дід Остап зашкутильгав швиденько до хвіртки.

Одна нога в діда Остапа своя, другу втратив на війні й про те розповідати не любить. "Одпанахало тай усе!" — відповідав якось аж сердито. Тирлик тільки дивується, як дід Остап, отакий характерник, досі не додумався украстив когось ногу та й приточити замість отієї дерев’яної ступи. А може, уже і вкрав, тільки не хоче на люди виносити?

—Де ж це ти пропадав? —цікавиться дід, одчиняючи хвіртку. —Я за тобою вже й очі прогледів.

Проходять за хату, у садок, де стоїть пасіка. Вулики, мов маленькі хатини, на високих ніжках, пофарбовані в синє, а внизу попід кожним посилано річковим піском. Від того здається, щотут і сонця удвоє більше, аніж на вулиці, воно так і пронизує наскрізь. Пахне вощиною й медом, висне рівномірний приглушенийгул, тисячі бджіл снують туди та сюди золотистими літачками.

— Не бійсь, вони тебе не вкусять, — каже дід Остап, ведучи Тирлика до високого куреня. — Вони злих людей лише кусають.

— А я не боюся! — бадьориться Тирлик, однак щоразу втягуєв плечі голову, коли бджола пролітає мимо.

Біля куреня Тирлик сіда на пеньок, за дощаний стіл, що теж пахне вощиною й медом: аж хочеться його лизнути. Дід тим часом іде в курінь і повертається з дерев’яною тарілкою.

— Ану, козаче, пригощайся!

Перед Тирликом —мед. Золотистий, запечатаний білим щільник, порізаний на акуратні скибочки. Мед витікає з розрізаних навпіл чарунок, сповза на тарілку важкими золотими краплинами. Тирлик обережно бере першу скибку, підносить до рота.

— Смачний! Тирлик лише зітха від повноти почуттів. Мед тече йому напідборіддя, він збира його пальцем, крадькома од діда облизує. А дід виносить іще й кухоль води, і Тирликові зовсім уже свято…

— Давай мінятись носами! — раптом каже дід Остап, і Тирлик, що потягнувся був за останньою скибкою, враз одсмикує руку.

— Не хочу!

— А то чому? — щиро дивується дід. — Дивись, який у меневеликий та гарний!.. Я тобі ще й додачі дам: відро меду…

— Не хочу!!!

Тирлик ухопився за власного носа, перелякано поблискує на діда очима. Уже і не радий, що зайшов. Цур йому, пек, тому медові, коли доводиться платити за нього отакою ціною!

-Ну, не хочеш —діло хазяйське, —відстає врешті дід. —До їдай мед, чого ж ти?

— Не хочу! Тирлик сповза із пенька, усе ще притримуючи носа рукою.

— А цього робити не слід, каже дід. — Шматок оцей, як ти його не з їси, уві сні до тебе заявиться — душитиме. Так що не одмінно мусиш доїсти!

Тирлик вагається. Він би доїв, та боїться, що дід знову запропонує мінятись носами. Врешті зважується:

— Я із собою візьму… Удома доїм…

Дід — що йому лишилося робити? — дістає шматок паперу, обережно загортає щільник. Загорта і приказує:

— Гляди ж не викинь! Як викинеш, то ніс мій одразу до тебе прилипне!

Тирлик знову лякається. Тремтячою рукою бере загорнений мед, питає в діда:

— А як хто його з’їсть?

— Отому мій ніс і учепиться!

— А вам його перечепиться?

— Аякже!

Тепер у Тирлика додаткова морока: кого пригостити оцим медом. Думав, думав і врешті надумався: дам-но Котькові! У Котька ніс довгий, ще довший, ніж у діда Остапа, та ще до того ж і чорний.То Котько не буде й журитись, як поміняється носами з дідом Остапом. Баба Олька, хазяйка Котькова, недалеко й жила: через три двори на четвертий. Була наймолодша серед бабів: щоб не збрехати, так років за сорок. На хуторі її не любили: за гострий язикі кляту вдачу. Бабуня казала, що од такої треба поли різати тавтікати. Не боявся баби Ольки один лише Тирлик. Більше того: здавалася вона йому найцікавішою на весь хутір людиною. Баба Олька воювала на фронті. "Як повіялася (бабуня так і казала, "повіялась", не пішла, а "повіялась") … як повіялася із санітарною частиною, то повернулася аж після війни. Наче без неїне могли тих німців і розбити. Принесла чотири медалі й маленьку дитинку. Дитину чи то їй дали на додачу, чи так уже випросила, — Тирлик не знає. Та вже й не застав дитини тієї: Тирлика ще й насвіті не було, як вона, та дитина, виросла та й подалася з хутора. Медалі ж бачив на власні очі, навіть тримав у руках: дві срібні і дві бронзові.

Баба Олька обіцяла, як Тирлик трохи підросте, подарувати одну на вибір. То як таку бабу та не любити? Навчилася ще баба Олька на тому фронті пити горілку. Як напивалася, то навішувала на груди медалі, ходила вулицею і грізно кричала:

— За що ми тоді воювали?!

У такі хвилини люди боялися і на вулицю потикатись: ще вчепиться та поб’є. Один лише Тирлик викотився якось їй назустріч.

— Ти хто?

Баба Олька, висока, костиста, нависла над ним п’яною тінню.Приглядалася так, наче досі й не бачила.

— Тирлик, — відповів незалежно. Не знав досі, що таке страх: усі баби і діди мало не молились на нього.

— Теж мені — Тирлик!.. Гостинця хочеш?

— Не хо’!..

— А чого?

— Бо ви, бабо, п’яні!

Баба Олька аж похитнулася:

— То ти отак на дорослих?.. Хто це тебе так навчив?

— Ніхто, — набурмосився Тирлик.

— Ану ходи, я тобі щось дам! Узяла за руку та й повела.

Тирлик ішов, не опирався: цікаво,що йому дасть баба Олька. А вона, ведучи його за собою, скаржилась, наче дорослому:

— Ти думаєш, я горілку ту п’ю?.. Біда моя п’є!..

Завела Тирлика в хату, порожню, незатишну, посадила застіл. Сама сіла напроти, обперлась підборіддям на руки, дивиться на Тирлика і плаче. Тирлик совався, совавсь, а потім з ослона і зліз; так йому стало марудно!

— То я, бабо, піду. Про гостинець обіцяний уже й не нагадує. Та й баба Олька забула про нього: плаче та й плаче.

— Ви, бабо, не плачте… Подумав, подумав, що б іще сказати втішливе та, так і не надумавшись, рушив тихенько з хати. А в дворі його перестріла бабуня. Підбігла, засапана, ухопила сердито за руку:

—Ти чого сюди прийшов?.. Щоб я тебе більше тут і не бачила!..Щоб і ноги твоєї тут не було!..

Однак Тирлик вряди-годи таки провідує бабу Ольку. Так,щоб бабуня не бачила. Баба Олька завжди йому радіє, як не знатий кому. Вгощає цукерками, дозволя скільки завгодно бавитись медалями. І ніколи не гнівається на Тирлика. Навіть коли була п’яна.

Спершу, ніж гулькнути до баби Ольки у двір, Тирлик сторожко оглядається: чи не видно бабуні. Та на вулиці ані душі, усі абов себе на городах, або на роботі в колгоспі, тож за Тирликом ніхтой не зирить. І він уже сміливо заходить у двір. Побачивши Тирлика, баба Олька ставить на землю відро, витира об поділ руку, наче збирається ручкатись.

— Що це тебе так довго не було?.. Чи не хворів часом?

— Ні… Я, бабо, до вашого Котька, — переходить Тирлик одразудо справи. — Він удома?

— А де ж йому бути?

— А він мед їстиме?

— Їстиме… Той чорт усе їстиме!.. Учора курча живе схламав —і не скривився… А ти що, меду приніс?

— Приніс, — показує Тирлик у папір загорнений мед.

— Оце добре: собаку вгощаєш, а мені, бач, жалієш!

— Я не жалію, — відповіда Тирлик. І, дивлячись на бабин дрібненький ніс, додає: — Вам, бабо, не можна.

— А то чому? Цього вже Тирлик не може сказати. Хто його зна, як поставиться баба до його наміру. Ану ж не захоче, щоб Котько мінявся із дідом Остапом носами!

— Ну, як знаєш, — каже врешті баба Олька. — Іди вже, угощай, раз націлився...

— Я вам, бабо, іншим разом принесу, — обіця зраділий Тирлик і притьмом біжить до Котька.

Котько його зустріча коло будки: заліз од спеки в ним же вириту яму, тільки голова зверху стирчить.

— Хочеш меду? — пита його Тирлик. Котько, звісно, хоче. Де б це знайшовся такий дурень, що відмовився б од меду!

— На! Котько хламкнув — тільки слід липкий лишився на долоні вТирлика. Витерши долоню об землю, Тирлик сідає в тінь і неспуска погляду з Котька: боїться пропустити ту мить, коли в собаки появиться ніс діда Остапа.

Стікає година. Од жари, од непорушного сидіння в Тирлика починають злипатися повіки, і він їх щоразу тре кулаками, трясе головою. Котько повозивсь, повозивсь, а потім знову забився вяму — виставив наверх тільки носа. Великого, чорного, саме для діда Остапа. Урешті Тирлик не витримує: або дід Остап його обдурив, або не подіяли чари. Він зводиться, кида останній погляд на Котькаі простує на вулицю...

Бузина росте аж у кінці хутора, за крайнім подвір’ям. Цілісінький бузиновий ліс: забратись у нього, то не одразу додому йстежку знайдеш, чи то од того, що вона така густа й висока, чиод того, що тут уже низина, тільки в будь-яку спеку земля тут прохолодна й пухка. Тирлик не одразу пірна в густі оті хащі: бабуня не раз страхала, щоб не лазив, бо мало якої нечистої силитам може бути!

— І вовки?

— Та, може, й вовки.

— І гадюки?

— Та й гадюки ж…

Тирлик, наставивши перед собою одкритого ножика, довго прислухається: чи не гаркне що, не шелесне? Але попереду стоїть сонна тиша, вовки, якщо і є, то десь дрімають собі, зморені спекою, а гадюки позабивалися в нори. І Тирлик уже сміливіше лізе в повні зеленого мороку хащі. Урешті він знаходить те, що йому потрібно, — прямий, як стріла, стовбурець, не дуже товстий, але й не тонкий — саме на пукавку. Прискіпливо його оглядає і починає зрізати. Порався Тирлик не так щоб і довго, а все ж довелося поморочитись. Ножик хоч і новий, та не дуже щось гострий, а туті незручно: обступа з усіх боків бузина, тисне, муляє — не дає різати. Тирлик уже і лягав, і навколішки ставав, поки-таки зрізав.Ну, а витягти стовбурець з хащів та обрізати його зверху —то вже півбіди.

Повернувся додому якраз на обід. Прибіг би, може, й раніше, аби не баба Уляна: перестріла Тирлика коло свого двору, взялась угощати щойно спеченими пиріжками з квасолею. Лихо не таке вже й велике, пиріжки ж он які смачні, аби не бабуня, що дуже сердиться, коли Тирлик приходить на обід уже наїдений. Лає його, щоб не привчався старцювати. Хоч Тирлик старцювати й не думає,йому й без цього

проходу не дають: так і тягнуть до столу. Або на ходу — тиць щось до рук: "їж, Тирлику, їж!" їм то що, пригостили та й пішли, а Тирлик тоді за всіх відбувайся! Однак цього разу обійшлося без сварки: бабуня чомусь була сумна-пресумна, ще й очі заплакані, їв Тирлик — не їв, вона й не придивлялася. І дідуньо якийсь аж сам не свій. Ходить по хаті туди та сюди, щось наче шукає, а його нема, хоч убий! І все набабуню:

— Ну, годі, напустила туману!..

— Та жалко ж…

— Ну, їм видніше!

Шукав щось, шукав дідуньо, та, так і не знайшовши, вийшовіз хати. Виглянув у вікно Тирлик, а дідуньо вже біля верстата; цюкає сердито сокирою, аж тріски летять. Тирлик тоді за бузинину та притьмом надвір.

— Тирлику! Удав, що не почув. Ще швидше побіг, щоб устигнути до дідуня добратись, поки бабуня ще раз не покликала. Бо тоді хоч-не-хоч,а доведеться вертатись. Тирликові ж вертатися зараз не можна ніяк: коли дідуньо надумається підійти до верстата! Підбіг, зупинився. Зачекав, поки дідуньо повернувся до нього,простягнув бузинину:

—Дідуню, видушіть пукавку! Дідуньо хоча й був іще наче сердитий, але бузинину ту взяв. Взяв, обдивився з усіх боків уважно, навіть нігтем колупнув з одного боку.

— А де ж твій шомпол?

Шомпола в Тирлика не було: не припас. Тоді дідуньо дістав з-під острішка товсту коротку дротину, поставив її на верстат і став заганяти на неї бузинину. Тисне, тисне, а бузинина хоча б тобі що!А тоді як чвиркне! Так догори і злетіло довгим, круглим ще й білим. Обпиляв акуратно дідуньо бузинину з двох боків, вирізав з акації шомпол —

пукавка й готова. А дідуньо ще й показав, як стріляти.Пожував прядива, загнав до середини, потім ще раз пожував і ще раззагнав, та шомполом як натиснув… Трах!.. Тирлик аж підскочив. Ухопив потім пукавку, зарядив уже сам:

— А можна по бабуні стрельнути?

— Біжи, стрельни… Мо’, хоч трохи очі просохнуть…

— А чого бабуня плакала?

— Листа, бач, одержали, — знов аж розсердився дідуньо. —Од мамки твоєї розумної… Пише, щоб ми тебе до неї одвезли…В школу треба оддавати. Наче тобі тут уже так і погано…

Тирлик і пукавку опустив — так його новина та вразила. А дідуньо знов за сокиру. Та Тирлик не став уже в нього й допитуватись: підібрав шомпол, побрів до хати замислено.

Проводжали всім хутором. Баби сякалися у фартухи та краєчки хустин, діди ж хоч і не плакали, але теж були всі зажурені. Бабуня як сіла позаду на воза, так і вклякла, дідуньо ж примостився попереду, поруч із Тирликом: вони удвох правитимуть кіньми. І хоч Тирлик щосили тримався за віжки, він не відчувавтієї втіхи, як відчував би за інших обставин. Настрій дорослих передався і йому, Тирликові уже й хочеться їхати, і не хочеться,щось підказує йому, що він їде звідси назавжди. Він ще не розуміє всього — зрозуміє набагато пізніше, коли стане дорослим, однак теж проймається загальною зажурою, що огорнула всіх дідів і бабів. Але Тирлик —хлопець. Тирлик і не подумає плакати, тому він тільки супиться, точнісінько так, як дідуньо. Заплаче ж трохи пізніше, уже за хутором, коли почне злазити з підводи та проситись додому, назад.